

СЕКЦИЯ 4

ИСТОРИЯ ВОСТОЧНОСЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Т.Уп.Апіок
(Магілёў)

УНІЯЦКАЯ ЦАРКВА НА БЕЛАРУСІ ПАСЛЯ ДАЛУЧЭННЯ ДА РАСІЙСКОЙ ІМПЕРЫІ

Адной з першых спраў і турбот Найсвяцейшага Сіноду на далучаных землях Беларусі было перахрышчванне беларусаў-уніятаў. Ужо пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай у праваслаўе вярнуліся два мільёны уніятаў. А за 1794-1797 гг. – больш за паўмільёна чалавек. Ёсць і іншыя лічбы. Так, архіепіскап Афанасій (Мартас) сведчыць, што “от августа 1794 года по март 1795 года, то есть за полгода, присоединились к православной церкви 1 483 111 униатов, 2 603 церкви и 1 552 священника.”

Трэба адзначыць, што поспех гэты не заўсёды стаяўся на жаданні людзей і даволі часта быў вынікам ужывання сродкаў уціску. Розныя аўтары, у залежнасці ад уласнай пазіцыі, аддаюць перавагу прыкладам ці дабраахвотнага ці гвалтоўнага далучэння уніятаў да праваслаўя. Але ў краінах ёсць і тыя і другія. Вось сведчанні да Магілёўскай і Віцебскай губернях. Архіепіскап Магілёўскі Гаўрыіл (Гараллоў) пісаў архімандрыту Платону (Рудзінскаму) 6 чэрвеня 1836 года: “Здесь (в Могилёвской губернии) обращение иноверцев, особенно униатов, при помощи Божией, совершается довольно успешно, хотя в меньшем количестве, нежели в Полоцкой епархии. В нынешнем году присоединено более десяти тысяч да в предшествовавшем сему году – около двадцати пяти тысяч.” А вось іншы прыклад: “...18 декабря 1834 года приехали в Вилейку из Минска православные священники для обращения местных униатов, числом более 2 000 человек. Миссия не имела успеха. После этого по приказу минского вице-губернатора, русские солдаты в сопровождении полицейских чинов пригнали в Вилейку всех униатов из окрес-

трых деревень и заставили присоединиться к Православной церкви, а униатский священник был вывезен из Вилейки при помощи солдат”.

Становішча уніяцкай царквы яшчэ больш ускладнілася ў сувязі з унутранай барацьбой паміж белым і манаскім духавенствам. Прадстаўнікі белага духавенства, аб’яднаўшыся ў капітулы, супрацьдзейнічалі уніяцкаму манаскаму ордэну (базыльянскаму) і абвінавачвалі яго ў пракаталіцкай арыентацыі, расстраце духоўных капіталаў, заняпадзе адукацыі святароў, скажэнні грэчаскіх абрадаў. Абвінавачванні гэты мелі пад сабой падставу. У Віцебскай губерні, напрыклад, настаяцелі ўсіх 7 уніяцкіх манастыроў да паступлення ў базыльянскі ордэн былі каталікамі, а з 62 манахаў 41 таксама раней былі каталіцкага веравызнання.

Нягледзячы на захады расійскага ўраду па абмежаванню ўплыву уніяцкай царквы, пры канцы першай чвэрці XIX ст. яна налічвала 4 епархіі: Віленскую, Полацкую, Брэсцкую і Луцкую. Справамі уніяцкай царквы ў Расійскай імперыі кіраваў другі дэпартамент рымска-каталіцкай калегіі. Менавіта туды ў 1827 годзе падаў сваю записку пратаірэі і асэсар ад Луцкай епархіі Іосіф Семашка. Записка гэта стала адным з зыходных дакументаў для ліквідацыі уніі. У 1829 годзе Семашка быў пасвячоны ў епіскапы Беларускія (Мсціслаўскія), а затым - Літоўскія.

Пасля падаўлення польскага паўстання 1830-1831 гг. узмацніўся ўплыў праваслаўя ў краі. На адміністрацыйныя пасады прызначаліся асобы толькі рускага паходжання, а на пасады святароў – выхаванцы рускіх і украінскіх семінарыяў. Закрываліся і ператвараліся ў праваслаўныя многія базыльянскія манастыры. Шырока паступала на Беларусь рэлігійная літаратура з Масквы і Пецярбурга. Іосіф Семашка аддаў загад адабраць ва ўсіх уніяцкіх царквах Літоўскай епархіі старажытныя уніяцкія служэбнікі, яны падлягалі знішчэнню. Ён настойліва дамагаўся і хутэйшага пераводу ўсіх прадметаў у духоўных семінарыях і вучылішчах з польскай на рускую мову, а таксама ўвядзення рускай мовы ў розныя формы ўніяцкага царкоўнага справодства. На рускай мове ён вёў і перапіску з падначаленымі яму духоўнымі асобамі. На рускай мове пачалі запісваць і метрычныя кнігі.

Вярхі уніяцкай царквы, у прыватнасці епіскапы Лісоўскі і Красоўскі, мітрапаліт Кахановіч, падтрымалі ўрадавую палітыку далучэння ўніяцтва да праваслаўя. Пасля смерці мітрапаліта І. Булгака і пінскага епіскапа І. Жарскага (1838 г.), упартых праціўнікаў праваслаўя, старшынёй грэка-каталіцкай калегіі стаў І. Семашка. Але сярод святароў-уніятаў былі і прыхільнікі захавання ўніі, якія адмаўляліся ставіць свае подпісы аб далучэнні да праваслаўя. Усяго адмовіліся даць падпіскі 306 святароў і 77 манахаў Беларускай уніяцкай епархіі. Подпісы паставілі 330 святароў, 17 іераманахаў і манахаў, 22 сакратароў і свецкія настаянікі духоўных уніяцкіх вучылішчаў.

12 лютага 1839 года, сабраўшыся ў Полацку, епіскапы Іосіф Літоўскі, Васіль Полацкі, вікарны епіскап Брэстскі Антоній і праваслаўны Полацкі епіскап Іосіф

падпісалі так званы “Саборны акт”. У ім гаварылася: “... Признать вновь единство нашея церкви с Православно-Кафолическою Восточною Церковью и по-сему пребывать отныне, купно с вверенными нам паствами, в единомыслии со святейшими восточными православными патриархами и в послушании Святейшего Правительствующаго Всероссийского Синода.”

У 1840 годзе адбылося размежаванне епархій. Цэрквы і манастыры былых уніяцкіх Беларускай і Літоўскай епархій былі падзелены паміж Мінскай, Магілёўскай, Полацкай і Літоўскай праваслаўнымі епархіямі. Толькі па былой грэка-уніяцкай Беларускай епархіі 532 царквы і манастыры былі перададзены праваслаўнай царкве. Аднак сам працэс пераходу былых уніятаў у праваслаўе доўжыўся 40-50 гадоў.

Даследчыкі па-рознаму ставяцца да уніяцкай царквы і яе скасавання. Адно лічаць, што яна была нацыянальнай беларускай царквой таму, што большасць беларусаў належала менавіта да гэтай канфесіі. Другія прытрымліваюцца думкі, што у наш час ствараецца міф аб уніяцтве як аб нацыянальнай рэлігіі і сцвярджаюць, што сапраўды нацыянальнай царквой была праваслаўная дауніяцкая царква, якая мела шасцісотгадовую гісторыю. Праваслаўныя святары лічаць, што наогул памылкова ўжываць багаслоўскі термін “канфесія” адносна уніяцтва, бо канфесія – гэта веравызнанне, а уніяцтва не мае нікога адрознення ў веравучэнні ад каталіцызму.